मत्तइति मम आराध्यादेवतामज्ञैरपिस्थावरजंगमात्मकैर्जीवैराराधनीयेत्यर्थः ॥२१॥ पांचरात्रमार्गमुपसंहरति चतुर्विभक्तइति चतुर्विभक्तःचतुर्धावासुदेवादिरूपेणविभक्तःक्रीडति शास्यशासितृभावेन भोग्यभोक्तृभावेनचेत्यर्थः एवंसभगवान्वासुदेवउपाध्यावेशादबुद्धइवसन्स्वेनस्वरूपाभिन्नेनज्ञानेनप्रतिबोधितःसन्जीवत्वंपरित्यज्यवासुदेवएवभवतीत्यर्थः ननुचतुर्विभक्तइत्युपसंहारोनयुज्यते पांचरात्रम तस्यावैदिकस्यश्रौतेसांख्ययोगमतेऽनुपसंहार्यत्वादितिचेत् कृत्स्नभावादितिब्रूमः तथाहि भगवदाराधनंविनासंन्यासपूर्वकंसांख्यमनुतिष्ठतश्चित्तैकाग्र्यस्याभावादुद्धिर्भ्रश्यतिततश्चारूढपतितास्तेउभयभ्रष्टा भवंति यथोक्तंश्रीभागवते श्रेयःस्रुतिंभक्तिमुदस्यतेविभोक्लिश्यंतियेकेवलबोधलब्धये तेषामसौक्लेशलएवशिष्यतेनान्यद्यथास्थूलतुषावघातिनां येन्येरविंदाक्षविमुक्तमानिनस्त्वय्यस्तभावादविशुद्धबुद्धयः आरुह्यकृच्छ्रेणपरंपदंततःपतंत्यधोनादृतयुष्मदंघ्रयइति यथायोगिनामपिप्रत्यक्तत्वाधिगमोंतरायाभावश्चनभगवदाराधनंविनाभवतीतिस्मर्यते ततःप्रत्यक्तेनाधिगमोंतरायाभावश्च अंतरायास्तुयोगैरेवोक्ताः व्याधिस्त्यानसंशयप्रमादालस्याविरतिभ्रांतिदर्शनालब्धभूमिकात्वानवस्थितत्वानिचित्तविक्षेपास्तेंऽतरायाः दुःखदौर्मनस्यांगमेजयत्वश्वासप्रश्वासाविक्षेपसहभुवइति तथानतेमाधवतावकाःक्वचिद्भ्रश्यंति

मत्तोजगज्जंगमंस्थावरंचसर्वेवेदाःसरहस्याहिपुत्र ॥ २१ ॥ चतुर्विभक्तःपुरुषःसक्रीडतियथेच्छति ॥ एवंसभगवान्स्वेनज्ञानेनप्रतिबोधितः ॥ २२ ॥ एतत्ते कथितंपुत्रयथावदनुपृच्छतः ॥ सांख्यज्ञानेतथायोगेयथावदनुवर्णितं ॥ २३ ॥ इतिश्रीम० शांति० मोक्ष० प० नारायणीयसमाप्तौएकपंचाशदधिकत्रिशतत मोऽध्यायः ॥ ३५१ ॥ ॥ ७ ॥ युधिष्ठिरउवाच धर्माःपितामहेनोक्तामोक्षधर्माश्रिताःशुभाः ॥ धर्ममाश्रमिणांश्रेष्ठंवक्तुमर्हतिमेभवान् ॥ ॥ १ ॥ भीष्मउवाच सर्वत्रविहितोधर्मःस्वर्गःसत्यफलंमहत् ॥ बहुद्वारस्यधर्मस्यनेहास्तिविफलाक्रिया ॥ २ ॥

मार्गात्त्वयिबद्धसौहृदाः त्वयाभिगुप्ताविचरंतिनिर्भयाविनायकानीकपमूर्धसुप्रभोइति तस्माद्भक्तौकृत्स्नस्यशास्त्रफलस्यांतर्भावोस्तिअतस्तयैवोपसंहारोयुक्तः ॥ २२ ॥ परमप्रकृतौसांख्ययोगावुपसंहरति एतत्तइति तथाचज्ञानस्यैवप्राकरणिकत्वात्तत्करणेपठिताभक्तिस्तदंगभावंभजतइतिभावः तथाचोक्तंभगवता भक्त्यामामभिजानातीति श्रुतिरपि यस्यदेवेपराभक्तिर्यथादेवेतथागुरौ तस्यैतेकथिताह्यर्थाः प्रकाशंतेमहात्मनइतिभक्तेर्ज्ञानांगत्वंदर्शयति तदयंसंग्रहः कर्मभिर्भगवद्भक्तिर्भक्त्येश्वरकृपातया ज्ञानंतेनविमुक्तिश्चमोक्षधर्मार्थसंग्रहः ॥ २३ ॥ इतिशांति० मोक्ष० प० नैलकंठीयेभारतभावदीपेएकपंचाशद धिकत्रिशततमोऽध्यायः ॥ ३५१ ॥ ॥ ७ ॥ यद्यपिसुलभाजनकसंवादेसंन्यासस्यैवश्रेष्ठत्वंस्थितं तथापिसर्वैःप्रकारैःसुखहेतुत्वेनश्रेष्ठतरःकोवाआश्रमइतिजिज्ञासयापृच्छति धर्माइति आश्रमिणां आश्रमवतांमध्येश्रेष्ठंप्रशस्यतमंधर्मंआश्रमधर्मंवक्तुमर्हतिभवान् अयंभावः संन्यासःश्रेष्ठोपितद्धर्माणामत्यंतंदुरनुष्ठेयत्वात् यथोक्तंतत्रैवसुलभाजनकसंवादे आधिपत्येतथातुल्येनिग्रहानुग्रहात्मके राजभि र्भिक्षुकास्तुल्यामुच्यंतेकेनहेतुनेति तत्रारूढपातित्यंकलौसंभावितमतोनशयानःपतत्यधइतिन्यायेनयत्रपातित्यंनास्तिऊर्ध्वगतिश्चसर्वैःप्रकारैःसंभाव्यतेतादृशआश्रमःप्रशस्ततरःकइतिप्रष्टुरभिप्रायइति ॥ १ ॥ सर्वत्राश्रमेषुविहितोधर्मः स्वर्गःस्वर्गसाधनंसत्यफलंअबाधितमोक्षाख्यफलसाधनंचभवति साधनेसाध्योपचारः बहूनियज्ञदानादीनिद्वाराणियस्य ॥ २ ॥

Digitized by Google